

학과장 알프레드 마예비츠 교수

Alfred F. MAJEWICZ

PL-62-060 STĘSZEW POLAND

Laskowa 2

majewicz@amu.edu.pl

<http://www.staff.amu.edu.pl/~majewicz/>

アルフレド・F・マイエヴィチ博士

阿爾夫利德·F·馬耶維奇教授

元 亞當密茨凱維支大學東方學研究所所長

波茲南市, 波蘭 tel. (48)(61)8134296

元ニコラウス・コペルニクス大学日本学科日本学科教授

トルニ市、ポーランド

폴란드, 포즈난 / 도른

OPINIA

na temat przedstawionej jako rozprawa doktorska pracy
*Postrzeganie języka minnan przez jego rodzimych użytkowników
oraz sposób przedstawiania języka minnan w prasie na Hajnaniu i Tajwanie
w kontekście polityki językowej Chin i Tajwanu*
autorstwa pani Katarzyny WIZŁY-LIN

Opinia

Po szczegółowym zapoznaniu się z rosnącym zainteresowaniem z wyżej nazwaną dysertacją, niżej podpisany stwierdza, że spełnia ona warunki stawiane takim dokonaniom tak treściowo oraz merytorycznie (stanowi weryfikowalny wynik badania naukowego), jak i ustawowo. Tym samym opiniodawca rekomenduje dopuszczenie rozprawy do dalszych etapów postępowania w prowadzonym przewodzie doktorskim, a po jego zakończeniu i stosownym przerehabilitowaniu, jej opublikowanie.

Alfred F. Majewicz

W Stęszewie (IIEOS), 14 sierpnia- 10 września 2024.

Uzasadnienie opinii, ss. 2-20

1/20

Profesor tytularny zwyczajny dr hab. Alfred F. Majewicz (emerytowany UAM, UMK)
Były Dyrektor Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (UAM)
Były Dyrektor Instytutu Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (UAM)
Były Kierownik Zakładu Japonistyki w Instytucie Orientalistycznym UAM
Były Kurator Pracowni Języka i Kultury Japońskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK)
Były Zastępca Przewodniczącego Komitetu Nauk Orientalistycznych Polskiej Akademii Nauk
Były Członek Prezydium Komitetu Nauk Orientalistycznych Polskiej Akademii Nauk
Były Członek Komisji Nauk Filologicznych Oddziału Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu
Dyrektor International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies (IIEOS), Stęszew
Członek Rady Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej w Krakowie
Redaktor Naczelny czasopisma *Linguistic and Oriental Studies from Poznań*
Redaktor Naczelny serii *Prace Orientalistyczne Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN*
Redaktor Naczelny czasopisma *Analecta Nipponica*
Były Prezes (aktualnie wiceprezes) Polish Association of Japanese Studies (PAJS)

UZASADNIENIE do Opinii

Recenzentowi przedłożono do zaopiniowania dysertację, zatytułowaną jak ukazano w *Opinii* (s. 1)¹, w postaci dwustronnie (poza stroną tytułową i „Spisem treści”, 2-4) zadrukowanego komputeropisu o objętości całkowitej 229 stron (33 wiersze znormalizowanego druku na stronę, przy czym czcionka przypisów dolnych, w sumie 133, jest zmniejszona, a na licznych stronach podano materiał w formie stabularyzowanej²), wykresowo (wykresów jest 6, spis s. 209) jak i poprzez ilustracje (tych jest trzy, 20-2, spis 210).

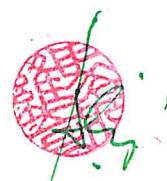
Część zasadnicza rozprawy jest zorganizowana w sześć rozdziałów poprzedzonych „Wstępem”, po których następuje krótkie „Zakończenie”, wskazane już „spisy”, „Bibliografia”, „Netografia”, angielskojęzyczny „Abstract” oraz „Indeks lingwimów”.

„Wstęp” (5-10) identyfikuje i określa **(a) zakres tematyki, obiektów i miejsc** (*dramatis personae, gentes vicissitudinesque, subiecta, loci, spatia et vestigia*) **zaplanowanych i wykonanych komparatywnych badań terenowych i ich rezultatów**: (wieloetniczne *en masse* i wielojęzyczne w wymiarze podwójnie indywidualnym (grupowym i spersonalizowanym) społeczności mieszkańców dwóch obszarowo porównywalnych (odpowiednio 36 197 i 35 191 km²) wysp przy-chińskich – Tajwanu (pop. 23 595 300, szacunek 2024)) i Hainanu (pop. 10 081 232 na 01.11.2020, 7 spis powszechny ChRl) oraz **język minnan** w działaniu w odmianach czy, lepiej, (topo)lektach **tajwańskiej i hajnanskiej**); **(b) cel rozprawy** („zaprezentowanie i wieloaspektowe omówienie stosunku” **doń jego „rodzimych użytkowników”** oraz **jego obrazu w opiniotwórczej prasie miejscowej** zanalizowanego na całkiem sporej próbie tekstów z – w obu przypadkach – jednego tytułu gazety w porównywalnym czasie; wymieniono sześć „szczegółowych zagadnień badawczych”, 5-6); **(c) organizację materiału** rozprawy(6-8). Ostatnią składową część wstępu (niejako aneks, być może niepotrzebnie wyłączony zeń poprzez oddzielenie megaspacją, ale prawidłowo w nim usytuowanym) stanowią **(d) „Uwagi dotyczące znaków i transkrypcji”** (9-10), tzn. grafiki (chińskie znaki pisarskie „tradycyjne” w użyciu materiału tajwańskiego *versus* „uproszczone” W przypadku hajnańskim) oraz użycia różnych systemów (standardów) **transliteracyjnych** (nie *, „transkrypcji”!).

Rozdział „1. Języki Hajnanu i Tajwanu: pochodzenie, polityka, postawy” (11-85) jest najobszerniejszą jednostką organizacyjną (43,1%) całości, przez co może wzbudzać wrażenie strukturalnej dysproporcji, ale **doświadczenie**

¹ Dostarczona drogą niebezpośrednią (*via* Uniwersytet Mikołaja Kopernika) w czas kanikuły letniej (wykonaniu takiego zadania wyjątkowo niesprzyjający).

² Tabel jest 25, (spis na s. 208) przy czym mamy tabele przekraczające rozmiar stron (e.g., tab. 1, ss. 11-2; tab. 24, 166-70; tab. 25, 173-7); bez numeracji stabularyzowano też „Legendę do tabel” ponumerowanych oraz „Definicje: Language Vitality and Endangerment” (211-6) w związku (rodzaj „załącznika”) z treścią rozdziału 6 (cf. niżej w niniejszym uzasadnieniu)

recenzenckie opiniodawcy pozwala na akceptację *status quo* i obronę autorskiej decyzji: zawartość rozdziału się edytorsko w całość rozprawy wpasowała i spina się z zawartością pozostałych jednostek jej struktury – naturalnie, można by wyciąć z niego niejedną partię tekstu i winkorporować w kolejne rozdziały, ale wtedy transparentność wywodu w nich by raczej ucierpiała, istota wyników badań bardzo przejrzyste ujętych w tabele i wykresy zbladłaby w cieniu wyrwanych z rozdziału pierwszego wtętów stających się tedy informacyjnym szumem, zaś rozdział pierwszy straciłby również **aktualną transparentność. Decyzja** rzeczona okazała się **śluszną: optymalna**³.

Rozdział rozpoczyna stosownie i klarownie skomentowana „Tabela 1. Model wieloczynnikowy wyborów językowych” zacytowana w przekładnie ze źródła angielskojęzycznego⁴, które autorka nazywa „inspiracją do badań przedstawionych w [...] rozprawie” (11-3), po czym następuje podrozdział „1.1. Języki chińskie” dotyczący wielojęzyczności Chin (języki chińskie~*Sinitic*~sinickie) oraz języki „55 [oficjalnie] zarejestrowanych mniejszości etnicznych” posługujących się 130’ [podle atlasu Xiong et al. 2012a], 134 [według Sunga Hongkai’a, hasło encyklopedyczne z internetu], a nawet 281 [za *Ethnologue*’iem, też z internetu] różnymi~wzajemnie niezrozumiałymi językami” (14). **Wyjaśniono** tu też **kilka** problemów wynikających z **różnic semantycznych między tradycyjnym znaczeniem** pewnych **pojęć chińskich** i ich zastosowaniem dla wyrażenia terminów o znaczeniu istotnie różnym w tłumaczeniach zachodnich publikacji językoznawczych na język chiński – przykładem może tu być **pojęcie *fangyan* 方言** ‘język miejscowy ~ topolekt’ używane w tych przekładach jako ekwiwalent „zachodniego” internacjonalizmu *dialekt*. Za przywołanym wyżej *Atlasem* autorka rozprawy „w celu zilustrowania różnorodności językowej Chin wymieni[ła] wyróżnione w [nim] rodziny, podrodziny i grupy językowe, do których należą języki używane przez obywateli Chin” (15), niekoniecznie potrzebnie, ale przede wszystkim ani wybór źródła trafny, ani lista odzwierciedla aktualny stan wiedzy na ten temat. Do tego jeszcze wrócimy na końcu uzasadnienia, tu swoje obiekcje ilustrując cytatem z recenzji⁵ wydanej w 2021 imponującej (prawie 700 stron!) gramatyki miaoskiego języka xong ([ɕõ]) używanego w przygranicznym terenie na styku prowincji Hunan i Guizhōu (około 900 000 użytkowników!): „taking intelligibility alone as the criterion, [Gerner and Bisang 2010:620] would estimate that there are perhaps 100 Miao languages in southeastern China” only, and Sposato [autor gramatyki] supports it: the „figure of one-hundred-plus mutually unintelligible Miao-Yao languages is likely the most accurate one” (2021:20)”.

³ Do tego ewidentnie świadoma: „Porównanie polityki językowej w Chińskiej Republice Ludowej i Republice Chińskiej jest ważne dla zrozumienia wyników badań przedstawionych w kolejnych rozdziałach” (77).

⁴ Agnes S. L. Lam 2007. "The Multi-Agent Model of Language Choice National Planning and Individual Volition in China". *Cambridge Journal of Education* 37/1, 67-87.

⁵ *Rocznik Orientalistyczny* 75/1 (2022), 168-81; cytat ze s. 170.

W dalszym ciągu rozdziału zajmuje się językami chińskimi, za *Atlasem* dzieląc „języki/dialekty chińskie [...] na 10 najważniejszych grup. Szkoda, że nie przywołano tu faktycznego autora, pioniera tej przełomowej w językoznawstwie i chińskim i sinologicznym klasyfikacji, Yuana Jiahua 袁家骅 i jego skromnej publikacji 汉语方言概要 z 1960 roku⁶. Opiniodawca w zasadzie nie kwestionuje prawa ocenianych autorek i autorów do pomijania czegokolwiek w ich własnych dokonaniach, chyba że uzna istnienie perspektywicznych z tego korzyści. Stąd wyrazi tu jednak pewne zdziwienie brakiem w źródłach *Języków chińskich* Mieczysława J. Künstlera (2000), szczególnie wersji angielskojęzycznej wydanej w 2019 w prestiżowej serii *Collectanea Serica* (tom 1 w *New Series*) choćby dlatego, że czytamy tam nauczycielską wskazówkę „Yüan Jiahua, od którego zawsze trzeba zaczynać i na którym często kończą się dostępne dziś informacje szczegółowe...” (2000:267, 2019: 226)⁷. U Kurpaskiej, naukowej współopiekun[ki] ocenianej pracy, indeks osobowy wykazuje aż 19 wystąpień nazwiska Yuana, w tym jedno do ss. 53-5 (tam jest ta historyczna klasyfikacja). Tę część rozprawy zilustrowano mapami (1) „języków chińskich” (A2 中国汉族方言 *Zhongguo hanyu fangyan*) oraz, fragmentarycznie, (2) „języka min w południowo-wschodnich Chinach i na Tajwanie” (B1-15 闽语 A *Minyu*) i (3) „języka min na południu Chin” (B1-16 闽语 B *Minyu*) z *Atlasu Xiong* 2012 (20-2)⁸. Następujące dwa podrozdziały (1.2.1.-2.) to zwięzłe wprowadzenia zaetykietowane „Języki Hajnanu” (23-5) i „Języki Tajwanu” (25-7), podrozdział (1.3.) jaką drogą na te wyspy przywędrowały południowe lekty min 闽 (czyli właśnie języka *minnan* 闽南语~閩南語), skąd, gdzie osiadły i co się z nimi stało (odpowiednio „historia hainanhua”, 29-30 i historia taiyu, 30-1). Najwięcej miejsca w tym rozdziale zajmuje podrozdział 1.4. (32-78) „Polityka językowa na Hajnaniu i Tajwanie – historia i współczesność”.

“Wyjątkowym rysem historii Tajwanu jest fakt, że przez wieki pozostawał [on]

⁶ Drugie jej wydanie (第二版) kilkakrotnie przedrukowywano (1983, 2001, 2003), istnieje też przekład rosyjski (Юань Цзя-хуа 1965. *Диалекты китайского языка*. Москва: Наука).

⁷ Na własny użytek opiniodawca intymnie spekuluje nad ostateczną wersją tekstu ocenianej dysertacji, gdyby w jej bibliografii jednak się te dwa nazwiska i wymienione prace znalazły.

⁸ Mapy te, w porównaniu z oryginałami (strona *Atlasu* ma wymiary 43×32 cm, mapki w rozprawie zajmują tylko w jednym (2) przypadku około pół strony A4, pozostałe dwie są mniejsze), mają wartość li tylko orientacyjną, szczegółów wyczytać nie można. Oznaczenia map podano tutaj tak szczegółowo dlatego, że sam ich układ, a więc i szybkie odnalezienie, w *Atlasie* są dalekie od wymaganego waloru *user-friendly*, co, oczywiście, nie obciąża autorki pracy.

pod rządami różnych państw lub sił politycznych” (55). Autorka wymienia, trochę nieskładnie, te „państwa i siły”: „rządzili tutaj Japończycy, Holendrzy, Hiszpanie, pirat Zheng Chenggong oraz dynastia Qing” i Kuomintang, a „każda nowa władza prowadziła własną politykę językową. Oprócz okresu kolonizacji japońskiej (i współcześnie Republiki Chińskiej [ROC]) nikomu nie udało się utrzymać władzy dłużej niż 50 lat” (*ib.*- piękne spostrzeżenie). Następnie **proponuje chronologię swojej diachronicznej argumentacji** poprzez już bardzo uporządkowane datowanie poprzez wyliczenie „języków kolonialnych/narodowych, które były [...] lub nadal są używane na” wyspie (*ib.*). Przytoczymy ją, podzieloną na trzy okresy, w sposób komentowany, dostosowany do potrzeb opinii, demonstrując tym **użyteczność propozycji**.

Okres pierwszy do 1895. Przodkami „pierwszych narodów” późniejszej Formozy byli tzw. przeczesywacze plaż (*beachcombers*), protoplaści ogromnej rzeszy ludów austronezyjskich, bo to właśnie teren ich zatrzymania się na szlaku wzdłuż plaż był kolebką i miejscem startu migracji, która zaludniła bezmiar Pacyfiku, a nie odwrotnie⁹.

Pierwszymi z przybyszów z „naszego zachodniego świata”, którzy wyspę zobaczyli, byli pominięci przez autorkę Portugalczycy, którzy, olśnieni widokami, odcisnęli na niej językowe piętno najtrwalsze, przynoszące wymierne profity po dziś dzień: miano wyspy po prostu pięknej – *Ilha Formosa*¹⁰. Nie pisze też autorka nic o wianie Hiszpanów – przymiotnik *hermosa* na Tajwan turystów nie ciągnie, a o kolonialnej *Gobernación de Hermosa española* (1626-42) w północnej części wyspy zarządzanej przez Virreinato de Nueva España z... Meksyku *via* Manila (*Capitanía General de Filipinas*) w szkołach nie uczą. Językowo Hiszpanie uwiecznili swoją obecność jednak na Filipinach¹¹. Poniósłszy klęskę w wojnie, „scedowali” swoją tajwańską kolonię Holendrom, którzy ze słynną Kompanią Wschodnioindyjską zdobywali tereny od południa wyspy i panowali nad różnymi jej częściami po całość w latach 1624-62 i 1664-8, sprowadzając masowo Chińczyków do pracy i *de facto* rozpoczynając tam chińskie osadnictwo. Autorka holenderski okres opisuje tak: „Kiedy [...] przejęli kontrolę nad całą wyspą, ich pierwszą potrzebą było zdobycie informacji na temat nowo ustanowionej kolonii. Aby ten cel osiągnąć, musieli pokonać barierę językową. Od tego momentu można mówić o polityce językowej na Tajwanie”

⁹ Podeprzemy się wiarygodnymi cytatami: „Taiwan is at least one of the earliest settlements, or conceivably the Austronesian homeland and center of dispersal” (Li 2009:61, też z podparciem – Robertem Blustem i Peterem Bellwoodem), „The dispersion of the Austronesians began in Taiwan” (Li 2013:75). Echo tej tezy znajdziemy nawet w skromnej polskiej literaturze (Kaczmarek 2002:16). Do tego jednak wskazane jest odczytanie interdyscyplinarne – w tym wypadku z zakresu genetyki (mamy nawet polskie przekłady niektórych przydatnych dzieł jak np. Rutherford 2017 czy Oppenheimer 2013).

¹⁰ Nawet języka nie potrzeba znać, wystarczy eufonia słów tak kusząca turystów.

¹¹ Nie zdążyli – uprawnionym jest przypuszczenie, że ich dłuższy pobyt na wyspie upodobniłby hiszpańskie dziedzictwo językowe Tajwanu do filipińskiego.

(57). Wtedy powstały pierwsze dokumentacje miejscowych języków – przekłady modlitw i tekstów biblijnych, ale i słowniki, teksty „świeckie”, a nawet próby opisu struktur gramatycznych; Autorka ogniskuje uwagę na języku siraya (materiały wykorzystał Adelaar 2011), ale tu trzeba by dodać jeszcze informację o zapisach od dawna martwego języka favorlang (Campbell 1896, Ogawa 2003). Nie przetrwały te języki, które zapisano¹², przeżyły te niezadokumentowane. W sytuacjach jak opisana, zawsze wiadomo który język jest językiem pana.

Czasy języka holenderskiego zakończył najazd południowo-chińskiego wodza (generała) Zhenga Chenggonga znanego pod – holenderskim – mianem~ tytułem Coxinga (國姓爺 *Guoxingye*). „Obcy” zostali wypędzeni, na wyspie powstał pierwszy **chiński** polityczny twór państwopodobny – królestwo *Dongxing Wangguo* (東寧王國). Autorka te czasy ukazuje bardzo udanie przez pryzmat zdarzeń i przemian językowych (narzucenie języka mandaryńskiego, organizacja szkolnictwa chińskiego, ale też opór „niemandaryńskojęzycznych”) – „królestwo” długo nie przetrwało, władzę przejęła dynastia Qing, która „nie prowadziła świadomej, przemyślanej polityki językowej” (za daleko od centrum), ale „jej panowanie zmieniło sytuację językową na Tajwanie” poprzez „kolejny masowy napływ” Chińczyków (*Han*, czymkolwiek by oni mówili) i sinizację naturalną (59); dla autorki – i **słusznie** – to *pierwsza epoka języka mandaryńskiego 1661-1895* (55).

Okres drugi to rządy japońskie: **1895** (Japonia pokonuje Chiny w pierwszej wojnie chińsko-japońskiej 甲午戰爭 *Jiawu zhanzheng* ~ 清日战争 *Qingri zhanzheng*, jap. 日清戦争 *Nisshin sensō* 日清戦争) **do 1945** (Japonię pokonuje USA w II wojnie światowej), jednocześnie epoka języka japońskiego (*ib.*) i skutecznej (w 1944 roku miało po japońsku mówić 71% Tajwańczyków (62)¹³, acz represyjnej, japonizacji wyspy – traktuje o tym sekcja 1.4.2.2. (60-4). **Opis** polityki językowej nowych „panów”, jej realizacji i wyników **jest właściwy, dobrze obrazujący ówczesną rzeczywistość** (np. szkolnictwo najpierw paralelne – chińskie albo japońskie – do wyboru, stopniowo ograniczane zachętami posyłania dzieci do szkół japońskich, po likwidację szkół chińskich i „zakaz funkcjonowania tradycyjnych szkół konfucjańskich” (61); nauka chińskiego, w szkołach japońskich obowiązkowa, stała się przedmiotem nieobowiązkowym, za mówienie po chińsku w szkole miały być nakładane kary... finansowe). **Autorka dostrzega też** pewne szczególne **zainteresowanie Japończyków ludnością austronezyjską**, jej akademicką atrakcyjność i związane z tym inne jej też szczególne traktowanie (np. „ograniczanie dostępu do ich terenów, aby chronić ich języki i kultury” (61-2).

¹² I na szczęście: przetrwały bowiem „inaczej” w formie spetryfikowanej, którą dało się nauce dzięki tym zarchiwizowanym zapisom zrekonstruować i tym samym tym bardziej uwiecznić).

¹³ Opiniodawcy w 2019 roku najłatwiej było się komunikować ze starszymi osobami na Tajwanie właśnie po japońsku (zdarzało się, że sami inicjowali rozmowę w tym języku).

Autorka przywołuje nazwisko najbardziej znanego badacza z tamtych czasów – Naoyoshiego Ogawy, „który opublikował artykuły na temat języka minnan oraz rodzimych języków Tajwanu. Na przełomie lat 1931/1932 opublikował także słownik tajwańsko-japoński” (62). Odnośnik wskazuje, że źródłem tej wiedzy było hasło encyklopedyczne¹⁴. Wielkość i znaczenie naukowej spuścizny tego naprawdę wielkiego uczonego nie pozwala jednak opiniodawcy „przejsć do porządku” nad takim ujęciem sprawy, mimo pełnego zrozumienia, że akurat to nie jest istoty najwyższej w całym dyskursie. Dlatego – niejako w **prezencie dla autorki za naprawdę imponującą rozprawę** – w bibliografii pomieszcza więc piszący ten tekst opisy uzupełniające i porządkujące przede wszystkim dane dotyczące „słownika tajwańsko-japońskiego”, dodając opisy *opus magnum* badacza (Ogawa & Asai 1935) oraz dwa ważne pośmiertnie już wydane słowniki języków austronezyjskich (2003 i 2006). Do *japońskiego* okresu i dorobku w studiach nad językami Tajwanu należy bezwzględnie włączyć wyniki badań nad językiem tsou... *rosyjskiego* lingwisty Nikołaja Newskiego.

Okres trzeci od roku 1945 do dzisiaj to *druga u autorki epoka języka mandaryńskiego* (55) i kolejna nowa polityka językowa po przejęciu wyspy i nazwy państwa (Republika Chińska – ROC 中華民國 *Zhonghua Min'guo*) przez Czang Kai-sheka i Kuomintang w 1949 roku. Przybyło wtedy na wyspę około miliona „osób z różnych części Chin mówiących odmiennymi językami chińskimi” wzajemnie niezrozumiałymi, z których wykształciła się nowa klasa społeczna „ludzi spoza prowincji” (*waishengren*) – nowych „panów” nad też nową klasą społecznych pariasów „ludzi z prowincji” (*benshengren*, tj. mieszkańców Tajwanu sprzed grabieżczej inwazji): „Rządzący, czyli Chińczycy, oraz rządzi, czyli Tajwańczycy” (66). Republika jeszcze w 1945 roku wprowadziła „pekiński” mandaryński *guoyu* jako język państwowy~ narodowy i... jedyny. Autorka przytacza opinię za „Zarysem języka tajwańskiego (minnan)”, iż „oczekiwano od Tajwańczyków, że zmiany nastąpią natychmiast i w jedną noc wszyscy zaczną mówić w języku z Pekinu” (64). „Warto zaznaczyć, [pisze autorka ze swadą, ale i powagą] że większość rodzimych mieszkańców Tajwanu wcale nie mówiła po mandaryńsku” (67). Przysłany na wyspę generał zabronił używania języka japońskiego, co było „politycznie zrozumiałe. Trudno jednak pojąć, dlaczego bezwzględnie zakazał także posługiwania się językiem tajwańskim” (*ib.*). A potem było już tylko gorzej, z momentami na oddech. Wprowadzony w 1948 roku stan wojenny trwał przez 38 lat, szeptano o „białym terrorze” i o lepszych czasach – tych za władzy japońskiej. Dopiero „po 1987 roku polityka” w ROC uległa znacznym zmianom, co miało również wpływ na politykę językową” (69), a w 1993 oficjalnie ogłoszono, że „wcześniejsza polityka językowa była represyjna i niewłaściwa” (70).

¹⁴ Na szczęście jednak nie „powszechniej”, a specjalistycznej: czwartego tomu *Encyclopedia of Chinese language and Linguistics* wydawnictwa Brill z 2016 roku.

Ostatnie sekcje części historycznej narracji w rozdziale mówią o „obecnej polityce językowej” (74-6) i o „tożsamości Tajwańczyków”¹⁵ (76-7), w podsumowaniu (77-8) zaś czytamy, że w ChRL „chodzi ostatecznie o asymilację, [...] na Tajwanie priorytetem jest zachowanie różnorodności językowej. [...] Efekt końcowy jest taki, że obecne odmienności dotyczą głównie intencji i tendencji, a w rzeczywistości jest zaskakująco wiele podobieństw”. Recenzenta zastanawia, czy takie postrzeganie stanu nie jest zbyt pesymistyczne, prowokujące (z premedytacją?) do polemiki – i chętnie by usłyszał zdanie autorki na to recenzenckie się zastanowienie¹⁶.

Druga, czy raczej oddzielna, chronologia (55) dotyczy „języków lokalnych”: „języki rodzimych mieszkańców Tajwanu: od prehistorii do dzisiaj” (zob. przyp. 9), „język minnan:” i „język hakka: [oba] od 1368 do dzisiaj”.

Rozdział kończy „1.5. Przegląd wcześniejszych badań dotyczących postrzegania języków Hajnanu [(78-80)] i Tajwanu” (80-5).

Rozdziały 2 i 4 to „Wyniki badań terenowych przeprowadzonych na Hajnanie” (86-107) i to samo „... na Tajwanie” (137-62) – badania ankietowe. **Rozdziały 3 i 5** to „Analiza dyskursu gazet(y)” odpowiednio *Hainan Ribao* 海南日报 ‘dziennik hajnański’ (108-36) i tajwańskiej *Ziyou Shibao* 自由時報 *Liberty Times*, aktualnie bodaj *digital-only* (163-95). Cel-metody-wyniki-diskusja-podsumowanie, wykresy i słupki liczb. **Cele i metodologie ustalono i przedstawiono, zaplanowane badania opisano i wykonano, wyniki ogłoszono, wnioski zaproponowano. Recenzent nie podważa** tu niczego – z liczbami się nie dyskutuje, przepisywanie **wniosek**, jeśli się ich nie zamierza podważać czy odrzucić, byłoby zbędnym mnożeniem bytów. Tym samym ogłoszone **wyniki stają się źródłem dla potencjalnych dalszych badań – stąd w opinii zdecydowana mocna rekomendacja ich upowszechnienia poprzez publikację** – naturalnie po koniecznym do tego dostosowaniu (załączona

¹⁵ Opiniodawca osobiście zauważył, co potem wielu specjalistów (dyplomaci, akademicy) potwierdzało, że coraz więcej osób identyfikuje się jako <Tajwańczycy - nie Chińczycy> i maleje pula kategorii tzw. tożsamości zagnieżdżonej <Tajwańczyk - ale Chińczyk> ≈ <Chińczyk z Tajwanu>. Zachowanie *taiyu* i *taiwan minnan* może być bardzo przydatne i wyjątkowo ważne dla politycznej przyszłości Republiki Chińskiej.

¹⁶ Opiniodawcy Tajwan jest również badawczo bliski z powodu uwikłania w rekonstrukcję niepublikowanej spuścizny rosyjskiego badacza Nikołaja Newskiego, a więc jego uwaga skoncentrowana jest nie na językach sinickich wyspy, a na austronezyjskich, a tu „w obecnej polityce językowej” zaszły zmiany fundamentalne, objawiające się właśnie na tym gruncie bezprecedensowym wzmożeniem studiów, owocujących monumentalnymi publikacjami dużych słowników takich języków jak pazih (Li & Tsuchida 2001), thao (Blust 2003), kavalan (Li & Tsuchida 2006), yami (Rau & Dong 2006, 2012), puyuma (Cauquelin 2015), gramatyk yami (Rau & Dong 2006), rukai~mantauran (Zeitoun 2007), antologii tekstów pazih (Li & Tsuchida 2002), rukai (Zeitoun & lævə kaðalaə 2003), yami (Rau & Dong 2006), puyuma (Cauquelin 2008), thao (Li 2011), basay (Li et al. 2014), saaroa (Li 2023); zob. też Li 2004 i por. opis Ogawa & Asai 1935 w załączonej bibliografii.

bibliografia winna w zamyśle opiniodawcy być w tym wieloaspektowo pomocna).

Rozdział 6 (196-204) ma już walor aplikacyjny. Jego celem ma być „odniesienie” uzyskanych wyników „do informacji i wskazówek zawartych w dokumencie UNESCO *Language Vitality and Endangerment*” i „podjęcie próby odpowiedzi na pytanie, czy język minnan jest zagrożony, a jeśli tak, to w jakim stopniu” (196). Autorka z tego dokumentu cytuje (w angielskim oryginale („definicje”, 213) i swoim tłumaczeniu) 9 czynników (*factors*), każdy z przypisaną mu skalą numeryczną 0-5 stopni, na podstawie których (niekoniecznie wszystkich we wszystkich przypadkach) można określić stan i kondycję języka. Np. faktor <przekaz międzypokoleniowy języka> ocenia, na podstawie zdefiniowanego kryterium, jego *stan*: 0 <*extinct*>, 1 <*critically endangered*>, 2 <*severely endangered*>, 3 <*definitely endangered*>, 4 <*unsafe*>, 5 <*safe*>).

W kolejnych sekcjach 6.1.-9. (trudno je podrozdziałami nazwać) autorka stara się określić stopień kondycji języka na podstawie tego, co jej z badań własnych i spożytkowanej literatury wychodzi. **Opiniodawca podziela pogląd, że kluczowym** (sam powiedziałby, że decydującym, najważniejszym, jedynym z mocą przesądzającą) **czynnikiem~kryterium** dla oceny bezpieczeństwa czy zagrożenia jest przekaz międzypokoleniowy (196-7): przerwa w tej transmisji definitywnie przesądza nieodwracalny koniec jego żywota (notorycznie przywoływane przykłady zmartwychwstania języka hebrajskiego czy kornickiego mają jedną wadę: mijają się z prawdą). Za to czynnik „bezwzględna liczba rodzimych użytkowników języka” (197) opiniodawca (jako m.in. uczestnik torowania początkowych etapów drogi do sformułowań m.in. rzeczonoego dokumentu¹⁷) uważa za byt zbędny, nie dostrzegając jakiegokolwiek (poza przypadkową) korelacji między zagrożeniem języka a wielkością populacji użytkowników: tę kategorię kontestację determinuje znajomość bardzo licznych przykładów zupełnie niezagrażonych komunolektów liczących po kilkadziesiąt, nawet kilkanaście osób (stopień 5 – *safe* – na skali zagrożenia 5-0, wszyscy bez wyjątku posługują się swoim lektem jako pierwszym w komunikacji między sobą) z jednej strony, jak i języków z pewnością zagrożonych (stopień 3 – *definitely endangered*, młodzież potrzebuje tłumacza przy rozmowie z rodzicami swoich rodziców) w populacjach liczących po kilkaset tysięcy po milion z drugiej. Recenzenta nie dziwi, że tutaj „skali nie dali” – byłaby nonsensem.

„Odsetek rodzimych użytkowników w całej populacji” (populacji – czego tedy? przecie rodzimi użytkownicy to też społeczność, też populacja), rozumiany jako

¹⁷ poprzez aktywny udział w *Leningrad Minority Rights Conference* (Ленинградская конференция по правам меньшинств, 2-4 czerwca 1991) i *European Congress on the Rights of Minorities and the Peoples, KEAΔEA* (Ευρωπαϊκό Συνεδριο για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων και των Λαών KEAΔEA w Atenach, 10-13 grudnia 1992), a także w IV (Leeuwarden 1989), V (Cardiff 1993), VI (Gdańsk 1996) i VII (Bilbao 1999) *International Conferences on Minority Languages*.

populacja użytkowników danego języka w otoczeniu lub rozszaniu wśród populacji innojęzycznej, może niekorzystnie wpływać na język mniejszości, ale nie musi – przeciwnie, mniejszość – w tym jej język – może na/z takiej sytuacji korzystać (to istota „praw mniejszości”!). Podejrzaną tu jest też faktor „dokumentacja języka”, a to dlatego, że na ok. 6500-7000 języków, o których wiemy, że „współcześnie są”, na „piątkę” w skali zasługuje nie więcej niż jakie 5% tej liczby, co znaczy całkiem... dużo (między 325 a 350), a na „zero” – 4,5 - 5000. Prawdą (jeśli szacunek można tak określić) w tym jest, że poważnie zagrożonych jest przynajmniej 50% całkowitej liczby języków współczesnych – dlatego aktualnie najważniejszym i najpilniejszym zadaniem językoznawstwa stała się właśnie dokumentacja tych około 69,2-71,4% języków niezdokumentowanych.

Niewątpliwie, dla dobrostanu i bezpieczeństwa języka – każdego – korzystne są dostosowawczość i otwarcie „na nowe”, obecność w mediach (prasa, radio, telewizja, rozrywka (koncerty, obozy językowe, konkursy krasomówcze, etc.), życie kulturalne (literatura, w tym komiksy, teatr, etc.), formalny system edukacji i jej infrastruktura (słowniki, opisy gramatyczne, podręczniki i pomoce audiowizualne), ale i nieformalny, kształtujący postawy pozytywne (lokalny patriotyzm, koła zainteresowań, stowarzyszenia, konferencje popularnonaukowe, postawy użytkowników i innojęzycznego otoczenia wobec języka – związany z tym jego status (konkretny język jako przedmiot badań naukowych zdecydowanie winduje jego status, podobnie jak sytuacja, kiedy język staje się modny wśród ludzi młodych; idealna sytuacja, kiedy jego znajomość (im lepsza tym efektywniej i efektywniej) zaczyna imponować (szczególnie płci przeciwnej), kiedy staje się *szpanem*). Niegdyś legitymizacją statusu (odrębnego) języka było istnienie w nim tłumaczenia Biblii – po tajwańsku takie Biblie są, drukowane literami alfabetu łacińskiego z diakrytykami (*peh-ōe-jī*; cf. np. BST), po hajnańsku zresztą też (pismo *bâh-oe-tu*). Literatura po tajwańsku też jest¹⁸, a rzeczywistość taka, że w krajobrazie miejskim (*cityscape*) i akustycznej rzeczywistości jednocześnie funkcjonuje, tak w wymiarze i wydaniu zbiorowym jak i indywidualnym, jednocześnie nie tylko kilka miejscowych (sino-tajwańskich) języków, ale i kilka różnych systemów pisma, kilka różnych transliteracji (nawet sinolog nie obeznany z tajwańską rzeczywistością ma trudności z ich interpretacją), przy czym nie widać, aby to miało powodować jakiegokolwiek komplikacje w tej wiodącej w skali kontynentu (globalnie też) demokracji parlamentarnej, 23-milionowym ludnościowo państwie-niepaństwie, militarnie i gospodarczo silnym, które spełnia wszystkie postulaty definicji <państwa> w prawie międzynarodowym, z wyjątkiem jednego, politycznie „wymuszonego”: powszechnej formalnej uznawalności tej swojej państwowości.

¹⁸ W 2023 w Łodzi (Wydawnictwo Officina wyszedł w ramach „projektu „Promote Taiwan Literature to Poland”” *Przewodnik po historii literatury Tajwanu*, dość obszerny i – tu jego wartość – bogato ilustrowany, przygotowany przez National Museum of Taiwan Literature. O tajwańskiej literaturze „w językach” i jej twórcach to informacja z pierwszej ręki.

Podczas jednego ze zjazdów (a mamy już LXXXI w 2024) Polskiego Towarzystwa Językoznawczego jeden z najwybitniejszych polskich strukturalistów – pamięci nieodżałowanej profesor Adam Heinz – ex cathedra wygłosił iż „to że wszyscy umrzemy jest tylko hipotezą, ale opartą na bardzo solidnej podstawie: dotychczas jeszcze nie odnotowano przypadku osoby, która nie umarła”. Język jest organizmem żywym tak samo jak człowiek – tzn. śmiertelnym (nie „czy”, tylko „kiedy” nastąpi nieuchronny koniec).

Z zakończenia (205-7) zacytujemy tu jedno zdanie i jedną „frazę plus” następnego: „Wszystko jednak leży w rękach rodzimych użytkowników języka hajnańskiego i języka tajwańskiego. Pozostaje mieć nadzieję, że [...] im się uda...” (206-7¹⁹). **Recenzent tę opinię podziela:** los minnan, taiyu, hainanhua, etc., będzie – i to jest zagwarantowane – dokładnie taki, jaki mu zgotują jego użytkownicy.

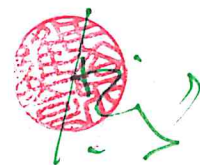
„Bibliografia” (217-26) rozczarowuje²⁰, podobnie jak użyta (właściwiej chyba specjalnie stworzona) forma odnośników doń w tekście, tworzące w zasadzie sam w sobie spójny, ale pozastandardowy i dla użytkownika niedogodny (nieprzyjazny~*user-unfriendly*) system dokumentacji źródeł, generujący setki problemów, błędów i niedoinformowań, dlatego wymagający **koniecznego przeredagowania bibliografii** (drugi powód, dla którego do niniejszego uzasadnienia opinii dołączono tutaj odpowiedni wzorzec) i **zmiany aktualnej postaci odnośników**²¹ **przed konieczną publikacją skądinąd doskonale skomponowanej monografii.**

Monografię naukową powinien zamykać indeks (lub zestaw wyspecjalizowanych indeksów) – i mamy wspomniany na początku niniejszego „Uzasadnienia” indeks (229) – tylko czego? Tytuł informuje, że „lingwonimów” i rzeczywiście zawiera... siedem zaledwie haseł: guoyu, hainanhua, hakka, minnan, putonghua, taiyu i yue. Nie ma też w tym „Uzasadnieniu” wywołanych

¹⁹ Może nie tyle w rękach, co w umysłach, głowach i ustach...; nieznaczna modyfikacja afm.

²⁰ tym bardziej, że na stronie tytułowej figuruje, jako jedno z dwóch opiekunów naukowych, nazwisko autorki publikacji o renomie światowej (Kurpaska 2010), której (opiniodawca specjalnie dla napisania niniejszego tekstu to ponownie zweryfikował) pod względem dokumentacji źródeł nic zarzucić się nie da.

²¹ Standardowo powinny mieć postać <autor(zy) Nazwisko(,) Imię~Imiona ROK:s:(-s.)> (kolejny/-ni autor(zy) – jak na stronie tytułowej, bez inwersji). Oczywiście, są problemy w sytuacji tego samego nazwiska u różnych osób (jak np. czwórka różnych <Wu> lub <Wang> – wtedy dla rozróżnienia ich *jednym ze sposobów* jest użycie inicjałów – acz nigdy poprzedzających nazwisko (bo to ono decyduje o miejscu w bibliografii); to jednak jest traktowane jako „stan wyższej konieczności”. Doświadczony sinolog Krzysztof Gawlikowski w popularn(o-naukow)ym „Pomocniku historycznym” *Polityki* (2012, ²2022:51) *Historia Chińczyków* zwracając uwagę, że „to głównie imiona identyfikują jednostki”, ostrzegając: „dlatego ich skracanie do pierwszych liter jest wielkim absurdem”. Bibliografia sobie z tym radzi.

z tekstu rozprawy lingwonimów (recenzent preferowałby w takim kontekście termin *glottonimy*, ale nie ma nic przeciwko użytemu) „języków kolonialnych/narodowych” (niderlandzki, japoński, mandaryński), „14 hajnańskich” (24; liyu, hlai, cun, miaoyu, mun, lingao. tsat, etc.), i oczywiście nie ujęto w indeksie ani „rodzin, podrodzin i grup językowych” (jak np. tybetobirmańskie, łańskie, mandżursko-tunguskie, tai-kadai, austroazjatyckie, austronezyjskie, etc.), ani „należących do nich języków używanych przez obywateli Chin” (jak np. <Hànyu – chiński>, tybetański, yi, hani, naxi, lisu, bai, mongolski, sibe, kazachski, ayatal, koreański, tadżycki i jeszcze kilkadziesiąt; 15-9;). Nie ma też żadnego objaśnienia kryteriów wyboru akurat tych siedmiu lingwonimów (w czterech przynajmniej wypadkach z odnośnikami do kilkadziesiąt stron rozprawy każdy). Jedyne korzyści z takiego indeksu jest wizualny: mgnienie ócz wystarczy dla oszacowania częstości ich wystąpienia, a więc – w domyśle – ich wagę w narracji. W publikacji materiału indeks być musi – opiniodawca sugeruje obszerny i rzeczowy, kumulujący w jednym hasła personalne, toponimiczne, rzeczowe/tematyczne (tu te „lingwonimy” – wszystkie) i jednocześnie, jednorazowo w całości rozprawy, zapisy znakowe²²).

Na zakończenie zapowiadany powrót do wspomnianych list języków, najpierw tej będącej spisem języków w użyciu na terenie ChRL i Tajwanu z pogrupowaniem ich w jednostki klasyfikacji genetycznej. Spis ten bazuje na oficjalnie liczbowo ustalonej i wprowadzonej politycznej uznaniowości zamieszkujących ów teren grup etnicznych opartej na ideologicznych wzorcach radzieckich („stalinowskich”) w odniesieniu do narodu (*narod*), narodowości

²² Decyzja podawania tych zapisów przy każdorazowym ich pojawieniu się w tekście rozprawy była wieloaspektowo błędna (tak się tekstów naukowych nie pisze), nadto wygenerowała liczne błędy morfologiczno-składniowe w metajęzyku (np. w deklinacji chińskich antropimów), przede wszystkim zaś monstrualną redundancję (mogłoby to być ułatwieniem dla czytelnika niespecjalisty, tyle że typowa wierszówka „powiel i wklej” jest irytująca, a tekstom naukowym nie przystoi). Do redundancji przyczyniły się też (zawsze „zbyt częste”) powtórzenia informacji raz podanej (to załatwiają odsyłacze - *cross-references*), cf. np. przypadek <Górski 2016> (85, 218). Do poprawienia w metajęzyku jest kilka sporadycznych niewłaściwych użycie terminów tożsamyh z wyrazami z języka potocznego (np. <słowo> zamiast <wyraz>, nadużycie nagminne, cf. np. s. 15 w. 1: chiński *wyraz* – choć każde słowo jest wyrazem, to opiniodawca daje słowo honoru, że daleko nie każdy wyraz jest słowem: na początku było *Słowo* i stało się ciałem, a to stwierdzenie pojawia się w tłumaczeniach na największą liczbę języków świata; podobnie np. 85, w. 6 tekstu od dołu: używane *wyrazy*, dokładnie jak w wierszu niżej. Inny przykład to dosłowne tłumaczenie (dwakroć powtórzone na s. 29) wyrazu *hainanhua* jako <mowa hajnańska> (a jeden raz niby jako <język) – w takim znaczeniu, jak we wskazanym fragmencie podano, w językoznawstwie po desaussureowskiej dychotomii *langue-parole* miejsca nie ma: pierwsze jest abstrakcyjne i trwałe, drugie fizyczne, jednorazowe i ulotne, a *język* przeniesiony skądkolwiek dokądkolwiek (Hainan włączając), *językiem* być nie przestaje. Autorka, jak sama dowiodła, doskonale wie, że terminologie i koncepcje językoznawcze chińska i nasza jako systemy się nie pokrywają.

(*nacionalnost*) i języka~języków (*jazyk(i)*). Wzorce te wprowadzono jako konsekwencję wyników badań terenowych specjalnie zaproszonych w tym celu specjalistów z ZSRR po proklamowaniu ChRL. Liczbę ustalono na 1 (Chińczycy *Han* z jednym językiem chińskim *han*) + 55 mniejszościowych grup etnicznych (*shaoshu minzu*), z dwoma wyjątkami każda ze swoim *jednym* językiem²³, i pozostaje ona w mocy jako aksjomat, bez względu na rosnącą wiedzę pozyskaną z kontynuacji badań już kadr własnych specjalistów. Ukoronowaniem tych badań była imponująca seria monografii średniej objętości (96-276ss.) *Zhongguo Shaoshu Minzu Yuyan Jianzhi Congshu* 中国少数民族语言简志丛书 (zwięzłe opisy języków mniejszości etnicznych Chin)²⁴ w pełnej zgodzie z przedstawionym schematem politycznie zadekretowanych ram.

Dalsze badania jednak, już siłami specjalistów własnych z dostępem do dokumentacji językowych z przełomu XIX-XX wieków autorstwa misjonarzy i podróżników z Zachodu, pozwoliły znacząco uszczegółowić obraz i wzbogacić chiński językowy inwentarz w tym zakresie. Akademickim *spiritus movens* był światowej renomy językoznawca i autor fundamentalnych prac w tej dziedzinie, dyrektor Linguistic Center of the Institute of Nationality Studies of the Chinese Academy of Social Sciences (中国社会科学院民族研究所中国少数民族语言研究中心), profesor Sun Hongkai (孙宏开), który zdołał zebrać do współpracy licznych wybitnych młodych adeptek i adeptów językoznawstwa i posłać w teren w poszukiwaniu, odkrywaniu, identyfikowaniu i dokumentowaniu etnolektów dotychczas nieopisanych lub, przynajmniej w Chinach, niedostatecznie zdokumentowanych. Flagowym wynikiem ich wysiłków stała się kolejna seria monografii pod nazwą 'kolekcja studiów nad nowoodkrytymi językami Chin' (*Zhongguo Xinfaxian Yuyan Yanjiu Congshu* 中国新发现语言研究丛书) i nowa kategoria języków: <nowoodkryte>. Równolegle były ogłaszane publikacje licznych artykułów autorstwa rosnącego kręgu członków grupy, przede wszystkim w czasopiśmie *Minzu Yuwen* (民族语文 // *Minority Languages of China*), ale też innych w Chinach i zagranicą (również w Polsce, cf. np. LOS 2 i 7). w siostrzanej serii monografii „nowoodkrytych dialektów języków mniejszości” (中国少数民族语言方言研究丛书) i w lokalnych wydawnictwach prowincji z taką ludnością²⁵, wyżej wzmiankowano *casus* języków miao-yao i miaoskiego języka xong. Zapytany w związku z tak bardzo

²³ Wybrany, niekoniecznie trafnie, „dialekt” proklamowano „standardem” i kandydatem do stworzenia doń pisma, reszta pozostawała ze statusem ‘beziśmiennego dialektu lokalnego’. Nawet tajwańskim Austronezyjczykm zbiorowo, pod jednym etnonimem i jednym glottonimem *Gaoshanzu yuyan* 高山族语言) ‘górale (Tajwanu i ich) język(i)’, poświęcono tylko bodaj trzy tomiki, prezentujące języki paiwan (140ss.), ami(s) (190ss.) i bunun (195ss.).

²⁴ W okresie 1980-7 ukazało się około 60 tom(ik)ów, 57 trafiło na półki opiniodawcy; ich opisy bibliograficzne podano w LOS 7 (2005), 113-38).

²⁵ Na opiniodawczych półkach tylko książkowych publikacji tej kategorii mamy ponad 50 tomów.

rosnącą liczbą języków „nowoodkrytych” o możliwość poszerzenia o nie opisanego wyżej oficjalnego inwentarza, Sun²⁶ kategorycznie zaprzeczył – i to nie tyle dla wyrażenia sprzeciwu wobec takiej koncepcji, co wobec braku perspektywy takiej możliwości.

Duży postęp zanotowano również w studiach nad językami sinickimi – tu z jednej strony kamieniem milowym jest seria 42 słowników topolektów chińskich, z których dane dokumentacyjne zostały winkorporowane w 6-tomowy „wielki słownik współczesnych topolektów języka (*fangyan*) han” (現代漢語方言大詞典) – ogromne przedsięwzięcie pod redakcją Li Ronga (李榮; cf. Kurpaska 2010:129-31ff.), z drugiej seria wydawcy MdG *Sinitic languages of China*, tymczasowo planowana na 7 tomów, z których dotychczas wyszły tomy 1 (Li 2018, *Yichun language of Gan Chinese*), 3 (Chen 2020, *Hui'an dialekt of Southern Min*), 5 (Ngai 2021, *Shaowu*) i 8 (Lü 2022, *Caijia*)²⁷. I tu zaczynają się problemy dla chińskich językoznawców: np. w gramatyce Shaowu czytamy, że „linguistically speaking”, jest to „language of its own within the Sinitic family” (Ngai 2021: XLVII), w gramatyce Caijia już na tytułowej stronie wita czytelnika informacja, że jest to „an unclassified language”, na s. V, że jest to „an intriguingly conservative and archaic language”, a na s. 3, że „the genetic affiliation of Caijia remains unclear” plus wyliczanie, co który specjalista o tym myśli (*ib.*, ff.). Jeśli to się da utrzymać, rewizja sztywnego gorsetu językoznawstwa chińskiego jest nieunikniona.

Przepisywanie, i to niekompletne (bodaj 79 z 130 języków we wskazanym źródle), listy „wszystkich języków mniejszościowych” (16-9), a nawet „tylko sinickich” (19ff.), zdaniem opiniodawcy, jest/było niepotrzebne, jeśli nic twórczego to nie wnosi, bądź nie została przekonująco określona ich rola i funkcja w całości tekstu (w tym przypadku dotyczy to przede wszystkim języków mniejszościowych). Temu służą odnośniki do literatury istniejącej, przywołania, opisy (tego, co w danym kontekście potrzebne), przypisy (acz trudno sobie wyobrazić wtłoczenie do przypisu listy języków mniejszościowych – jednak niemożliwe to nie jest). Byłoby może i pożądane (nawet atrakcyjne) umieszczenie tych list, gdyby np. zawierały dane wynikające z badań najnowszych, jeszcze nie (albo niedawno) opublikowane (to by stanowiło uzasadnienie doskonałe), albo gdyby jakościowo przewyższały listy sprzed minimum 15 lat. Pierwszy solidny spis języków mniejszości Chin opublikowano już w czasopiśmie z roku 1991 (Svantesson) i góruje on zdecydowanie nad tym,

²⁶ Profesor Sun Hongkai zmarł w 95ym roku życia 15 sierpnia 2024, w dniu rozpoczęcia pracy nad przedkładaną „Opinią”.

²⁷ Zaplanowane tomy: 2 (*Nanning Pinghua*), 4 (*Central Plains Mandarin*), 6 (*Jixi Hui*), 7 (*Waxiang of NW Hunan*).

co oferują użyte przez autorkę *Atlasy*, też pod względem odziedziczonej po lingwistach rosyjskich terminologii²⁸.

Z „Uzasadnienia” winny jasno wynikać zadania stojące przed autorką niezbędne do **przygotowania pracy do publikacji**, przy czym opiniodawca deklaruje, w miarę możliwości czasowych i zdrowotnych, przekazanie uwag z glos poczynionych na marginesach i tekście rozprawy.

Literatura (źródła i abrewiacje)

Adelaar, Alexander 2011. *Siraya. Retrieving the Phonology, Grammar and Lexicon of a Dormant Formosan Language*. Berlin /Boston: MdG.

ASIL - Taipei: Academia Sinica Institute of Linguistics

Blundell, David (ed.) 2009. *Austronesian Taiwan. Linguistics, History, Ethnology, Prehistory. Revised Edition*. Taipei: Shung Ye Museum of Formosan Aborigines et al.

Blust, Robert 2003. *Thao Dictionary* [1118ss.]. ASIL.

²⁸ Tu przykłady: (1) użycie terminu <mandżursko-tunguskie>, aktualnie demaskujący źródło jego pochodzenia; Vovin et al. 2024, podstawowa i najaktualniejsza monografia w tej dziedzinie, zawiera obszerne partie (części) zatytułowane „Jurchen”, „Written Manchu”, „Spoken Manchu” i „Sibe”, a mimo to tom ma w tytule tylko <*Tungusic*> - po prostu dlatego, że te wymienione cztery **“mandżurskie” języki są językami tunguskimi**); (2) podobne problemy stwarza etykieta <altajski>: termin i jednostka klasyfikacyjna zostały zakwestionowane; (3) “język grupy etnicznej Miao Hainan miaoyu” – *mun* (海南岛门语), którego identyfikacja sprawiła autorce ewidentny kłopot (24), należy wśród języków rodziny miao-yao (苗瑶语系 *Hmongic-Mienic*), paradoksalnie, do subklasyfikacji nie miao (*Hmongic*), a akurat yao (*Mienic*), endoglottonim *mun*³³ *vaa*⁵³ (Shintani & Yang 1990:v, vii, 114); *nb.*, istnieje podobny do właśnie przywołanego słownik innego języka z Hainanu – *ong be~be~vo limgao* (临高话 *lin'gaohua*; 24) z rodziny Kra-Dai (Hashimoto 1980), który zapewne też mógłby być w obrębie zainteresowań autorki; (4) tadżycki (中国塔吉克语 *Tǎjīkèyǔ*, bodaj jedyna niepodana transliteracja, stąd tu podano z diakrytykami tonów, 19), to też worek z językami wschodnioirańskimi ((górskie) lekty pamiirskie), 19: u chińskich “Tadżyków” (中国塔吉克族) w użyciu jako rodzime są trzy języki – sarikoli (色勒库尔语~萨雷阔勒语~), wakhi (瓦罕语) i (turkijski) kirgiski (柯尔克孜语), żaden z nich “tadżycki”; (5) użytkowników języka khatso~katso oficjalnie zalicza się do Mongołów, ale ich język jest traktowany jako “dialekt” “standardowego” języka nuosu, choć oba lekty są wzajemnie niezrozumiałe (Donlay 2020:1) – na liście nie ma ani jednego, ani drugiego (czyżby więc autorka też zaliczyła go do hasła <mongolski>?). Tego typu usterek jest w spisie (i w tekście) więcej.

BST 2006. *Sin Kū Iok Ê Sèng-Keng Choân Su // The Holy Bible. Amoy Romanized Bible*. Taipei: The Bible Society in Taiwan.

白話字 聖經。臺北: 台灣聖經公會出版臺北台灣聖經公會出版。

Campbell, Rev. W. M. 1896. *The Articles of Christian Instruction in Favorlang-Formosan Dutch and English from Vertrecht's Manuscript of 1650 with Psalmanazar's Dialogue between a Japanese and a Formosan and Happart's Favorlang Vocabulary*. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co Ltd.

Cauquelin, Josiane 2008. *Ritual Texts of the Last Traditional Practitioners of Nanwang Puyuma* [370ss.]. ASIL.

Cauquelin, Josiane 2015. *Nanwang Puyuma-English Dictionary* [570ss.]. ASIL.

Chen, Weirong 2020. *A Grammar of Southern Min. The Hui'an Dialect*. Sinitic Languages of China – Typological Descriptions Volume 3. MdG.

Donlay, Chris 2020. *A Grammar of Khatso*. Mouton Grammar Library 77. MdG.

Gerner, Matthias [&] Walter Bisang 2010. “Appendix: The four Miao languages surveyed” to “Classifier Declinations in an Isolating Language: On a Rarity in Weining Ahmao”. *Language and Linguistics // Yuyan Ji Yuyanxue* 11/3, 579-623.

語言暨語言學。

Hashimoto, Mantaro J. 1980. *The Be Language. A Classified Lexicon of Its Limkow Dialect*. ILCAA.

ILCAA - Tokyo: University of Foreign Studies Research Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa // 東京外国語大学アジア・アフリカ言語文化研究所

Kaczmarek, Mirosława 2002. *Język ami z centralnej części wschodniego wybrzeża Tajwanu. Analiza reguł słowotwórczych*. Stęszew: International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies (IIEOS).

Künstler, Mieczysław Jerzy 2019. *The Sinitic Languages. A Contribution to Sinological Linguistics*. Sankt Augustin: Monumenta Serica Institute.

Kurpaska, Maria 2010. *Chinese Language(s). A Look through the Prism of The Great Dictionary of Modern Chinese Dialects*. Berlin & New York: MdG.

Li, Paul Jen-kuei 2004. *Selected Papers on Formosan Languages* vols. 1-2 [1575ss.]. ASIL.

Li, Paul Jen-kuei 2009. „Formosan Languages, *The State of the Art*”. W: Blundell, pp. 46-70.

Li, Paul Jen-kuei 2011. *Thao Texts and Songs* [492ss.]. ASIL.

Li, Paul Jen-kuei 2013. *The Ethnic Groups, Languages and Migration of the Formosan Natives*. Taipei: National Academy for Educational Research and Bookman Books Ltd.

Li, Paul Jen-kuei 2014. *Texts of the Trobiawan Dialect of Basay* [400ss.]. ILCAA.

Li, Paul Jen-kuei with Yi-Chun Chen (eds.) 2023. *Saaroa Texts by T'ung-ho Tung, Shigeru Tsuchida, Pang-hsin Ting, Paul Jen-kuei Li and Chia-Jung Pan* [286ss.]. ILCAA.

Li, Paul Jen-kuei and Shigeru Tsuchida 2001. *Pazih Dictionary* [404ss.]. ASIL.

Li, Paul Jen-kuei and Shigeru Tsuchida 2002. *Pazih Texts and Songs* [260ss.]. ASIL.

Li, Paul Jen-kuei and Shigeru Tsuchida 2006. *Kavalan Dictionary* [586ss.]. ASIL.

Li Rong et al. (eds). 2002. *Xiandai Hanyu Fangyan Dacidian*. Nanjing: Jiangsu Jiaoyu Chubanshe.

李榮主編 2002。現代漢語方言大詞典。第一 - 六卷。南京：江蘇教育出版社。

Li, Xuping 2018. *A Grammar of Gan Chinese. The Yichun Language*. Sinitic Languages of China – Typological Descriptions Volume 1. MdG.

LOS - *Linguistic and Oriental Studies from Poznań* 2(1995), 7 (2005).

Lü, Shanshan 2022. *A Reference Grammar of Caijia. An Unclassified Language of Guizhou*. Sinitic Languages of China – Typological Descriptions Volume 8. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton.

MdG - De Gruyter Mouton ~ Mouton de Gruyter

[Newskij, Nikołaaj Aleksandrowicz] Н. А. Невский 1935. *Материалы по говорам языка цоу* [Tsou language materials]. Moskwa-Leningrad: Akademia nauk ZSRR.

[Newskij, Nikołaaj Aleksandrowicz] Н. А. Невский 1981. *Материалы по говорам языка цоу* [reprint Nevskij 1935, oraz faksimile] *Словарь диалекта северных цоу* [słownik dialektu północnych Tsou]. Moskwa: Nauka.

[Newskij, Nikołaaj Aleksandrowicz] Niefusiji 1993. *Taiwan Zouzu Yudian* [tajwańskie wydanie Newskij 1981]. Taipei: Taiyuan Chubanshe.
聶甫斯基著。民 82 年。台灣鄒族語典。台北:臺原出版社。

Ngai, Sing Sing 2021. *A Grammar of Shaowu. A Sinitic Language of Northwestern Fujian*. Sinitic Languages of China – Typological Descriptions Volume 5. MdG.

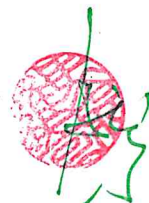
Ogawa Naoyoshi (& Ueda Bannen) 1898. *Nittai shojiten*. Taihoku/Taipei: Governor-General of Taiwan Office
上田万年・小川尚義主編 1898。日台小辭典。灣總督府民政部學務課發行。

Ogawa Naoyoshi 1907. *Nittai daijiten* [wielki słownik japońsko-tajwański // Japanese-Taiwanese Hokkien dictionary]. Taipei: Taiwan zongdufu minzhengbu zongwuju xuewuke faxing.
小川尚義 1907。日臺大辭典。台北: 台灣總督府民政部總務局學務課發行。

Ogawa Naoyoshi 1931 & 1932. *Tainichi daijiten* [wielki słownik tajwańsko-japoński Taiwanese Hokkien-Japanese dictionary]. Taihoku: Governor-General of Taiwan Imperial Government of Japan. Governor-General's Office.
小川尚義。臺日大辭典。上卷 (1931); 下卷 (1932)。臺北: 台湾總督府出版。

Ogawa Naoyoshi 1938. *Shintei, nittai daijiten* [ponownie poprawiony i uzupełniony wielki słownik japońsko-tajwański, tylko pierwszy tom; great Japanese-Taiwanese Hokkien dictionary]. Taipei: Taiwan Governor-General's Office.

小川尚義 1938。新訂日臺大辭典上卷。臺灣總督府編纂的名義出版。

Ogawa Naoyoshi [1907]1992-3-4. *Nittai tainichi daijiten* [uaktualnione 1992-3-4 przez Ang Ui-jin (Hong Weiren 洪惟仁), wydane jako tomy 5-6 (第 5-6 冊. 日臺大辭典 [japońsko-tajwański) i 7-8 (第 7-8 冊. 臺日大辭典 tajwańsko-japoński) 10-tomowej edycji *Minnanyu jingdian cishu huibian* [kolekcja klasycznych słowników języka minnan] (nowa edycja 2023, Wuling Publishing Co. Ltd.).

小川尚義編, 1993[1907], 《日臺大辭典》, 收錄於洪惟仁編, 《閩南語經典辭書彙編》第五冊, 台北: 武陵出版社。(1版1刷)
閩南語經典辭書彙編。臺北: 武陵出版有限公司。²⁹

Ogawa, Naoyoshi 2003. *English-Favorlang Vocabulary by Naoyoshi Ogawa, with an Introduction by Paul Li*. ILCAA

Ogawa, Naoyoshi (Paul Jen-kuei Li and Masayuki Toyoshima red.) 2006. *A Comparative Vocabulary of Formosan Languages and Dialects // Taiwan Fanyu Soulu*. ILCAA.

小川尚義 2006。臺灣蕃語蒐錄。

Ogawa Naoyoshi [&] Asai Erin³⁰ (red.) 1935. *Gengo-ni yoru Taiwan Takasagozoku densetsu shū // The Myths and Traditions of the Formosan Native Tribes (Texts and Notes)* [zawiera zarysy gramatyk i teksty 12 języków: atayal, saisiyat, paiwan, puyuma, rukai, ami, sedeq, bunun, tsou, saaroma, kanakanabu, i yami (~tao) z wyspy Lanyu (蘭嶼, *Pongso no Tao*); dołączona mapa lokalizuje 21 języków: wymienione + kavalan, pazeh (~pazih), sao (~*thau a lalawa~thao~ngan*), ketagalan, taokas, papora, babuza, hoanya i siraya; ss.850]. Taihoku Imperial University Institute of Linguistics.

小川尚義 [&] 浅井惠倫 1935。原語による臺灣高砂族傳說集。臺北帝國大學言語學研究室 [reprinted 1967: 東京: 刀江書院].

Oppenheimer, Stephen 2013. *Pozegnanie z Afryką. Jak człowiek zaludnił świat*. Warszawa: Prószyński i S-ka.

Rau, D. Victoria and Maa-Neu Dong 2006. *Yami Texts with Reference Grammar and Dictionary* [702ss.]. ASIL.

²⁹ Opiniodawca aktualnie nie ma dostępu do tych wydań, opiera się na notatkach sprzed lat, stąd mogą być (raczej nieistotne) nieścisłości w opisach.

³⁰ Erin Asai był uczniem i współpracownikiem Ogawy. Na temat innych japońskich badaczy języków formoskich zob. Tsuchida 2009.

Rau, D. Victoria, Maa-Neu Dong and Ann Hui-Huan Chang with Daniel E. Rau and Gerald A. Rau 2012. *Yami (Tao) Dictionary* [ss. 675]. Taipei: National Taiwan University.

Rutherford, Adam 2017. *Krótką historia wszystkich ludzi którzy kiedykolwiek żyli. Opowieści zapisane w naszych genach*. Warszawa: Prószyński i S-ka.

Shintani Tadahiko & Yang Zhao 1990. *The Mun Language of Hainan Island – Its Classified Lexicon*. ILCAA.

Sposato, Adam 2021. *A Grammar of Xong*. Mouton Grammar Library 84. Berlin/Boston: MdG.

Svantesson, Jan-Olof 1991. “Tradition and reform in China’s minority languages”. *International Journal of Applied Linguistics* 1/1. 70-88.

Tsuchida Shigeru 2009. “Japanese Contribution to the Linguistic Studies of the Formosan Indigenous Languages”. In: Blundell, pp. 71-97.

Vovin, Alexander, José Andrés Alonso de la Fuente, and Juha Janhunen (eds.) 2024. *The Tungusic Languages*. Routledge Language Series. London and New York: Routledge.

Xiong Zenghui et al. 2012. *Language Atlas of China // Zhongguo Yuyan Dituji. Di'erban. Hanyu Fangyan Juan* [2nd Edition, języki sinickie]. Beijing: Shangwu Yinshuguan.

熊正辉等等 2012。中国语言地图集。第2版。汉语方言卷。北京 商務印書館。

Xiong Zenghui et al. 2012a. *Language Atlas of China // Zhongguo Yuyan Dituji. Di'erban. Shaoshu Minzu Yuyan Juan* [2nd Edition, języki mniejszości]. Beijing: Shangwu Yinshuguan.

熊正辉等等 2012a。中国语言地图集。第2版。少数民族语言卷。北京 商務印書館。

Zeitun, Elizabeth 2007. *A Grammar of Mantauran (Rukai)* [572ss.]. ASIL.

Zeitun, Elizabeth & lævə kaðalaə 2003. *We Should Not Forget the Stories of the Mantauran: Memories of Our Past* [574ss.]. ASIL.

Stęszew (IIEOS), 15 sierpnia-11 września 2024.

afm.

